

עקרון תורת הגזע - תורה הגזע הושפעה מספרו של צ'רלס דרווין "מוצא המינים", שהניח כי בין בעלי החיים קיים מאבק קיומי להישרדות. במאבק זה מתרחשת ברירה טבעית בה שבסופה החזק שורד. היטלר אימץ תאוריה זו וחילק את האנושות לגזעים טובים וגזעים גרועים כיוון שמלחמת הקיום מתייחסת גם למלחמה בין ובתוך עמים וגזעים, הרי זכותו של עם חזק לשעבד ואף להשמיד את העמים החלשים. על בני העמים החזקים להשמיד עמים המאיימים על קיומם. הנאצים האמינו כי קיימים גזעים שמעצם טבעם נועדו לשלוט, וגזעים אחרים נועדו מעצם טבעם להיות משועבדים.

הקטע מציג את הגזע הסלבי כגזע שכל מהותו היא לסייע לגזע מייצר התרבות – הגזע הארי – להתפתח ולהשפיע מטובו על הגזעים האחרים. ערכם של הסלבים עומד ביחס ישיר לתרומה שלהם, וכל מי מהם שאינו תורם את חלקו הוא ייצור מיותר שחבל לבזבז עליו משאבים יקרים כמו מזון, תרופות וכו' ולכן יש להשמידו.

הסלבים, בניגוד ליהודים, יכולים להשתנות גנטית ולשפר את מעמדם בסולם הגזעים ולקבל תכונות חיזוניות אריות המסמלות שאותו פרט, עבר שינוי והוא שיפר את מעמדו הגזעי מסלבי לארי. היהודים בהיותם תת-גזע אינם יכולים להשתנות ולשפר את דירוגם במדרג הגזעים.

.ב1

שני הצעדים אותם נקטו הנאצים נגד העמים הסלביים הם :

הגזע הסלבי בתור עם עבדים אינו זקוק למנהיגים ולהנהגה, שכן כל מהות חייו על פני האדמה היא לשרת את גזע האדונים הארים. ולכן חיסלו הנאצים באופן מידי וגורף את כל שכבת ההנהגה הסלבית.

מבחינת הארים, ההנהגה המקומית של הגזע הסלבי מורכבת פרטים שאינם עובדים אלא מנהיגים אחרים. מאחר ותפקיד ההנהגה עבר לידי הארים, הרי שאותה הנהגה מקומית מלבד היותה חסרת יכולת לתרום לגזע האדונים, יש בהשארתה מסוימת של סכנה, שכן הם עלולים להמריד את האוכלוסייה הנתונה להשפעתה וליצור תקלה מנהיגותית ותפעולית שתחייב את הנאצים להקדיש לדיכוייה משאבים מיותרים.

הגזע הסלבי חי ופועל על אדמות איכותיות הנמצאות ממזרח לגרמניה והדרושות להתפתחותו התרבותית והכלכלית של הגזע הארי, ולכן היחס אליהם מחולק לשניים – להועיל לארים או להסתלק מהעולם.

מבחינת הארים השטחים שעליהם חיים העמים הסלביים ממרח לגרמניה הם חלק ממרחב המחיה הגרמני הכולל מלבד האדמה עצמה גם את העמים החיים עליה. ולכן הנאצים מיינו את הסלבים לכאלה שהם חיוניים להמשך הפעלת מקורות המחיה ומקורות הייצור, אלא שאת פירותיהם הם התכוונו להעביר לגרמניה. כל מי שאינו חיוני עבור הגרמנים נרצח, גורש או נחסכו ממנו השקעות וטיפולים לשמירת חייו ובריאותו, שכן הוא מיותר.

א2. הצעדים שהמשטר הנאצי עשה בין השנים 1933-1937 שפגעו בדמוקרטיה הם:

צעדי החירום בעקבות שריפת הרייכסטאג

חוק ההסמכה

חוק ההאחדה

חיסול האיגודים המקצועיים

חוקי נירנברג

וכו'

צעד אחד שתורם לחיזוק תמיכת העם במשטר הנאצי הוא – אחד מהצעדים שנעשו לביטול הסכם וורסאי :

ביית הצבא הגרמני מעל המגבלה של כמות החיילים וסוג הציוד שבהסכם

הפסקת תשלום הפיצויים

ההשתלטות על השטחים שהועברו לידי צרפת

בניית הצי הגרמני

וכן –

חוק הפקידות המקצועית

אריזציה

- **ב2. הגירוש לזבונשין** – בשנת 1938 גורשו כ-17,000 יהודים באלימות רבה מגרמניה לעיירת גבול פולנית. יהודים אלו היו אזרחים גרמניים לכל דבר וכל אשמתם היתה מוצאם היהודי-פולני. היהודים הללו גורשו

- לעירת הגבול זבונשין ללא אספקה בסיסית כאשר הנאצים והפולנים חוסמים את דרכם משני צידי הגבול.

● **ליל הבדולח** – בין המגורשים לזבונשין הייתה משפחתו של אדם בשם הרשל גרינשפן אשר ביקש לנקום בנאצים באמצעות התנקשות בדיפלומט גרמני. מעשה זה שימש עילה עבור הנאצים לבצע את פוגרום ליל הבדולח : היה זה פוגרום (תקיפה אלימה) מכוון ומתוכנן כלפי יהודי גרמניה : יחידות נאציות, יחד עם המון רב, פשטו על בתי עסק יהודים ובתי כנסת, שדדו אותם והעלו אותם באש. במהלך האירוע נרצחו 91 יהודים ומאות נפצעו.

השלטון הטיל קנס של כמיליארד מארק על יהודי גרמניה כדי לממן את נזקי האירוע. בנוסף, עוקלו תשלומי הביטוח ונדרש מהיהודים לתקן בעצמם את הנזק שנגרם. בעקבות ליל הבדולח גורשו למעלה משלושים אלף יהודים למחנות ריכוז.

גירוש זבונשין וליל הבדולח היו אירועים אלימים ואכזריים ויהודי גרמניה שסירבו עד כה להאמין שגרמניה שנחשבה בעיניהם למולדתם באמת מתכוונת שהם יצאן ממנה. אחרי האירועים האלימים והאווירה הציבורית, הבינו גם אחרוני הספקנים היהודים שגרמניה לא רוצה אותם ומי שלא יצא, דמו בראשו. השינוי המהותי באירועים לעומת השנים הראטשונות של המשטר הנאצי, שלראשונה עברו מחוקים, צווים והחרמות לאלימות רצחנית חסרת גבולות כלפי כל היהודים בגרמניה ללא אבחנה.

.א3

קשיי החיים בגטאות עד לתחילת הפתרון הסופי –

- **רעב וצפיפות** – הגטאות הוקמו במכוון בשכונות המוזנחות ביותר בערים ובאזור שהיה קטן מלהכיל את האוכלוסייה שהצטופפה בתוכם. יתרה מזו, הצפיפות רק הלכה והחריפה מידי יום והפכה את החיים לבלתי נסבלים. בגטו וורשה התגוררו כחצי מיליון יהודים (שליש מהאוכלוסייה הכוללת) על שטח שלא עלה על 2.5% מכלל השטח השיפוט של העיר.
- **רמת התברואה בגטו הייתה ירודה ביותר** – שרר מחסור חמור בסבון, מוצרי ניקוי ואפילו במים זורמים וכך קשה היה להקפיד על היגיינה אישית. בנסיבות אלו פרצו מחלות מדבקות כמו טיפוס אשר התפשטו במהירות בשל הצפיפות הגדולה ויצרו תמותה רבה בגטאות.
- **רמת התברואה בגטו הייתה ירודה ביותר** – שרר מחסור חמור בסבון, מוצרי ניקוי ואפילו במים זורמים וכך קשה היה להקפיד על היגיינה אישית. בנסיבות אלו פרצו מחלות מדבקות כמו טיפוס אשר התפשטו במהירות בשל הצפיפות הגדולה ויצרו תמותה רבה בגטאות.

- **התפוררות התא המשפחתי** – הרעב פגע מאוד בחיזיונותם של בני האדם ואף בליכוד התא המשפחתי כיוון שיצר ויכוחים משפחתיים לגבי חלוקת מזון. התא המשפחתי התפורר שהרי האבות יצאו למחנות עבודה והאמהות נאלצו לדאוג לקיום היומיומי ולהשגחה על הילדים. הילדים בעצמם השתתפו בניסיונות למצוא מזון ולהתפרנס, בעיקר באמצעות הברחות.

33. מאחר והנאצים לא רצו רק לשבור את רוחם של היהודים אלא אף לחסל אותם פיזית, החליטו היהודים בגטו כי לחיים יש ערך עליון. על כן יש לעשות הכול כדי להיצמד לחיים, לחיות ולנהל אורח חיים של בן אנוש וכך להילחם בניסיונות של הנאצים להטביע ביהודים (תו) סימן של תת אנוש. המושג קידוש החיים כולל את כל הפעולות שהיהודים עשו כדי להציל חיי אדם, לשמור על כבודם כיהודים ועל צלם אנוש. רעיון זה נוסח לראשונה על-ידי הרב ניסנבוים מגטו וורשה, אשר קבע "שבעבר דרשו אויבנו את הנשמה היהודית ועתה דורשים הם את הגוף היהודי וחובה עלינו לשמור עליו". עתה, קבע הרב, יש להיצמד לחיים ובכל מחיר יש לשרוד בכול מחיר ולנהל אורח חיים של בני אנוש.

ניתן לומר שכל דרכי ההתמודדות, והמאבק של היהודים, גם בתחום הפיזי וגם בתחום הרוחני, הם ביטוי, מימוש והוכחה לכך שהיהודים אכן מימשו את רעיון קידוש החיים. יתרה מזו, העובדה שמספר המתאבדים היה נמוך ביותר היא הוכחה לכישלונם של הנאצים בניסיונם לגרום ליהודים להרגיש שהם לא בני אנוש (דה הומניזציה).

דוגמאות –

- **הקמת מרפאות** – המחסור בתרופות הביא לניסיונות רבים להבריח תרופות ואמצעים רפואיים לתוך הגטו. בחלק מן הגטאות הוקמו קופות חולים ואפילו בתי חולים בהם טופלו החולים והפצועים.
- בגטו הוקמו **מטבחים עממיים** בהם סופקו בעיקר לילדים ולנזקקים אשר זכו לארוחות יום יומיות.
- **תנאי הקור הקשים** הביאו לניסיונות הישרדות של האוכלוסייה כמו פירוק רהיטים, בתים הרוסים ועצים, כל זאת על מנת לשרוד.
- **יצירת מקומות תעסוקה אלטרנטיביים** – באמצעות עבודות כפייה (ראה התייחסות מפורטת בהתייחסות ליודנראטים) בתוך הגטו ומחוצה זכו היהודים לשכר זעום ולעיתים רק לתוספת מזון.
- בגטו הוקמו **מוסדות שסיפקו צרכים בסיסיים לנזקקים** למשל הוקם ארגון בשם "ועדי בתים" אשר תמך במשפחות מוכות מחסור והקים עבורם מטבחים עממיים שם הם קיבלו ארוחות יומיות. כמו כן עסק ארגון זה בסיוע רפואי לנזקקים ואף בפעילות חינוכית תרבותית כמו גני ילדים ובתי יתומים. ארגון נוסף שפעל בגטו היה "הצנטוס" אשר קיבל סיוע מארגון "הגוינט" ארגון העברת אספקת מזון לתושבי הגטו.
- **פעילות חינוכית תרבותית ענפה** – למרות האיסור הנאצי, הקימו היהודים מסגרות חינוך בלתי חוקיות כמו, גני ילדים ובתי ספר. היהודים בגטאות הקימו תיאטרון יהודי, מקהלות ותזמורת ואף פורסמו ספרים. תפקידן של

מסגרות ופעילויות אלו היה לספק מוצא רוחני מהמציאות היומיומית וכן לספק מסגרת ותוכן לחיים, כתגובת נגד למדיניות הנאצית שעיקרה היה לגרום ליהודים להרגיש שהם לא בני אנוש :
מעבר לכך הוקם **ארכיון מחתרתי שנקרא בשם "עונג שבת"** שבמסגרתו עסק צוות מיומן בריכוז חומר תיעודי וברישום תורות הגטו.

44 . מטרות כינוסה של וועידת ואנזה היו :

1. להודיע באופן רשמי (למשתתפים) על המדיניות החדשה לגבי היהודים, מדיניות של השמדת כל יהודי אירופה שתבצע באמצעות העברתם ל"מזרח".
2. השגת תיאום בין הזרועות השלטוניות השונות כדי לבצע את השמדת יהודי אירופה באופן היעיל ביותר ובצורה שתזיק במינימום ההכרחי למאמץ המלחמה הגרמני .
3. להודיע לנציגי הגופים הנ"ל שהיידריך הוסמך להכריע בכל חילוקי הדעות שיתעוררו ביניהם בקשר לנושא .
4. לדון בשורה של נושאים רלבנטיים כגון – גורלם של היהודים המעורבים ואלו שנישאו לנוצרים, הקמת גטו לזקנים, הפניית חלק מהמגורשים למחנות עבודה והגורמים שייקבעו את סדר גירושן של הקהילות היהודיות השונות ל"מזרח ."

הרכב הוועידה שירת את מטרתה :

הוועידה כונסה ע"י ריינהרדט היידריך, ראש משטרת הבטחון של גרמניה, בעיירה ואנזה שליד ברלין בינואר 1942.

"וועידת ואנזה" הייתה במהותה וועידת תאום ולא ועידה שבה נתקבלו החלטות. הוזמנו אליה 14 אנשים מדרגי הביצוע הבכירים של הזרועות השלטוניות השונות שהיו מעורבות במישרין או בעקיפין בחריצת גורלם של יהודי אירופה. בין הזרועות השלטוניות שיוצגו בוועדה היו :

1. נציגי מספר משרדים ממשלתיים כגון משרד הפנים, משרד החוץ, משרד המשפטים ומשרד התחבורה.
2. נציגי שלטונות הכיבוש הגרמניים באזורים שונים באירופה, כגון נציגי הצבא וזרועות של הגנרל גוברנמאן, הס"ס והגסטאפו. נציגי הס"ס כללו את אדולף אייכמן מהמחלקה היהודית, שרשם פרוטוקול הישיבה והתמנה כאחראי על המבצע בכפוף להיידריך,

1. דרג המשתתפים לא היה בכיר דיו לקבל החלטה של השמדה טוטלית, המשתתפים היו פקידים ברובם. ובמידה מסויימת גם היידריך, שהיה מפקד משטרת הבטחון.
2. זאת הייתה ועידת תאום בינמשרדית שתפקידה היה לבנות תשתית ארגונית למדיניות שהוחלט עליה בדרגים בכירים יותר.
3. בוועידת ואנזה לא הוחלט על השמדת העם היהודי. ההחלטה על כך כבר נעשתה ע"י היטלר וביצועה החל בפועל החל ביוני 1941, עם תחילת גלי הרצח ההמוניים של יהודים ברוסיה המערבית.

44. בוועידה שדנה בפתרון הסופי ליהודי אירופה באמצעות שילוחם מזרחה, דובר על מספרם הכולל של היהודי אירופה – 11 מיליון יהודים.

המסמך מציין שבמהלך הביצוע "תיסרק אירופה" הביטוי לסרק מבטא חיפוש מוקפד אחר יהודים גם בודדים כפי שהמסרק סורק בשיער.

המסמך מתייחס גם לאותם יהודים שהיו נישואים לגרמניות ובמיוחד לילדיהם בני התערובת של זוגות מעורבים.

מכאן למדנו שלא רק 11 מיליון שהם כל יהודי אירופה, אלא גם בני התערקובת ואולי אותם כאלה שיצליחו להסתתר.

54. ההרג ההמוני של היהודים בקיץ 1941 החל בגלל אי אפשר היה להיפטר מהיהודים וככל שהפלישה הגרמנית העמיקה, נוספו לשטחי הכיבוש הגרמני מליוני יהודים נוספים. המלחמה סיפקה עילה פשוטה לרצח המוני – היהודים היו אויב. כמו כן היו גם תנאים של סודיות יחסית. השמדת היהודים תמיד ריחפה באוויר כיעד אידיאולוגי. לכן, כשהבשילו התנאים, הפיתוי לעבור למדיניות של השמדה בפועל גבר על כל השיקולים האחרים. הניצחונות הגרמניים בשנות המלחמה הראשונות העניקו להיטלר ולמקורביו את התחושה שיוכלו לעשות כל מה שירצו ללא חשש מתגובות שליליות. היהודים היו מרכיב חשוב באידיאולוגיה הקומוניסטית, שחיפשה דרך להשתלט על העולם. לכן, המאבק נגד היהודים משולב במאבק נגד הקומוניזם.

55. הגורמים שהשפיעו על יחס האוכלוסייה אל היהודים בארצות הכבושות בזמן הפיתרון הסופי, היו :

! "הרוב הדומם"
מרבית אזרחי המדינות שהיו מעורבות במלחמה לא עזרו ליהודים ולא סייעו לנאצים להשמדם, הם היו "הרוב הדומם". אנשים אלו ברוב המקרים היו עסוקים בהשרדות עצמם ובני משפחותיהם ולא מצאו זמן, רצון וכוחות לסייע לעוד אנשים.
הסיבות שהניעו את הרוב הדומם :
א. קשיי הקיום בשל המלחמה.

תושבי המדינות הכבושות חיו במצוקה קשה והם דאגו בראש ובראשונה לקיומם הם. מדינתם נכבשה, הכיבוש הגרמני היה אכזר גם להם, מחסור במזון, מאסרים ומות קרוביהם גרמו להם להיות אדישים לגורל היהודים.

ב. פחד מפני הגרמנים.

הגרמנים הבהירו בכל אזורי הכיבוש כי סיוע ליהודים יגרור אחריו עונשים כבדים למסייע ובני משפחתו, כולל עונשי מוות. הגרמנים עודדו הלשנות על שכנים שהסתירו יהודים ותיגמלו מלשינים ומסגירי יהודים. הפחד מפני העונשים הביא לסירוב ומניעת עזרה מיהודים.

מכאן, תושבי הארצות הכבושות התרכזו בהשרדותם ובטובת משפחותיהם ולא מצאו זמן ורצון לעזור לעוד אנשים, ולבטח לא ליהודים לא מוכרים. רוב האוכלוסיה ראו את המעשים נגד היהודים – ושתקו.

II משתפי הפעולה עם הנאצים

קבוצה גדולה של אזרחים ואנשי צבא בארצות הכבושות ובגרותות סייעו לנאצים להשמיד את יהודי אירופה. אלו ששיתפו פעולה עם הנאצים עשו זאת מכמה סיבות :

א. מסורת אנטישמית

ככל שהמדינה הייתה בעלת מסורת אנטישמית כך היחס ליהודים היה רע יותר. דוגמת פולין בה התקיים משטר כיבוש מוחלט שהפעיל טרור בסיוע האוכלוסייה המקומית. ברומניה, ליטא, לטביה ואוקראינה נרצחו יהודים מתוך רצון והתלהבות של האוכלוסייה המקומית רווית השנאה. ובצד השני – ככל שהמדינה הייתה דמוקרטית ונטולת מסורת אנטישמית כך גדלה הנכונות לסייע ליהודים דוגמת דנמרק בה התגייסה החברה כולה להצלת יהודי הארץ.

ב. לחץ גרמני על האוכלוסייה.

כוחות הכיבוש הגרמנים הפעילו לחצים כבדים על ראשי הציבור שלא לסייע ליהודים ולדווח על כל מקרה סיוע, אחרת הם עצמם יענשו. הגרמנים גם לא נרתעו מהענשה קולקטיבית, דבר שהביא לשיתוף פעולה מאונס.

ג. זיהוי היהודים עם ברה"מ.

באותם המקומות אליהם נכנסו הסובייטים עם פרוץ המלחמה הואשמו היהודים ששיתפו פעולה עם הכובש הסובייטי. היהודים סומנו כבוגדים ובני המקום סייעו לגרמנים לרדוף ולרצוח אותם.

ד. רצון להשתלט על רכוש יהודי.

ממשלים (רומניה, הונגריה) ויחידים ניצלו את ההזדמנות לבזוז ולהשתלט על רכוש היהודים במקומותיהם ותמכו בנאצים.

1. חסידי אומות עולם – הגדרת התואר, מניעים דפוסי עזרה והצלה.

התואר "חסידי אומות העולם" ניתן לאזרחים בודדים, לא יהודים, שפעלו למען הצלת יהודים באירופה ללא כל תמורה. אזרחים אלה לא השלימו עם ההתנהגות הנאצית, וסייעו ליהודים תוך סיכון חייהם וחיי בני משפחותיהם. מדינת ישראל מוקירה את פעולתם ומכריזה על אותם אנשים בהגדרת "חסידי אומות העולם".

2. חסידי אומות עולם – הגדרת המושג, מניעים, דפוסי עזרה והצלה

מצבם של היהודים ברחבי אירופה הכבושה היה גרוע יותר מאשר של חיה נרדפת. מסע ההשמדה הנאצי העמיד את חיי כל יהודי אירופה בסכנה.

יהודי שניצל ממות בתקופה הזו חב את חיי לשת סיבות עיקריות :

א. יד הרצח הנאצי לא הצליחה עדיין להשיגו.

ב. הוא הסתייע בלא יהודים כדי לחיות. הללו סיפקו לו מקום מסתור, ניירות מזוייפים וכל סיוע אחר שאיפשר לו להנצל.

ברבות הימים החליטה ממשלת ישראל להראות את הערכתה לאותם לא יהודים שהצילו, לעתים קרובות תוך סיכון עצמי רב, יהודים בימי השואה. מצילים ומסייעים אלו זכו לכינוי: "חסידי אומות עולם", אלו "ששמו נפשם בכפם כדי להציל יהודים".

העקרונות שנקבעו לקביעת "חסידי אומות העולם הם :

1. מעשה הצלה קונקרטי או עזרה בהצלה.
2. הצלה שנעשתה מתוך סיכון עצמי.
3. המציל לא דרש ולא קיבל תמורה כתנאי להצלה.
4. הבקשה נתמכת בעדויות של ניצולים או חומר ארכיוני אמין.
5. המציל אינו יהודי.

המניעים להצלת יהודים :

- יחסי שכנות טובים בינם לבין היהודים טרם המלחמה.
- מחאה נגד הנאציזם או התנגדות לנאציזם.

- מניעים הומניטריים של עזרה לאדם בצרה.
- שליחות דתית, שמירה על ערכי המוסר והאנושיות.

א6 . מטרת חברי המחתרת בארגון המרד בגטאות היו :

הרצון למרוד, להתקומם כנגד האקציות של הגרמנים ולהפוך את המרד לתגובה.

הרצון לנקום על הרצח שבוצע כלפי העם היהודי

”למען שלוש שורות בהיסטוריה“. שהדורות הבאים יידעו שהייתה התנגדות ליהודית לנאצים ושהיהודים מתו בכבוד כבני חורין.

. לאחר קבלת ההחלטה למרוד, הייתה שאלה בנוגע לעיתוי המרד. הכוונה הייתה להתחיל במרידה רק כאשר יחלו האקציות (הגירוש) מן הגטו, אולם מתי אלו יתרחשו? האם כדאי לשתף את ראשי היודנראט בתוכנית למרוד? בגטאות אחדים, ששכנו בסמוך ליערות גדולים, כגון וילנה וביאליסטוק התנהל ויכוח בין אנשי המחתרת האם להישאר בגטו ולהלחם בנאצים? או לחמוק מהגטו ולהתרכז בלוחמת פרטיזנית לכל החלטה של המורדים הייתה השפעה כבדה על ההשלכות של המרד. אם ימרדו כאשר אין השמדה אז למעשה הם הופכים את תושבי הגטו ל”מתאבדים” כי ברור שלא ינצחו את הצבא הגרמני והנקמה תהיה חמורה ותעלה בחיי כל יהודי הגטו. הסיכוי של המורדים לשרוד את המרד לא הייתה נתון בשיקולי המרד. ולכן, בגטאות שהיו סמוכים ליערות, הייתה דילמה שכן האפשרות לברוח מהגטו ולהצטרף לפרטיזנים במלחמתם נגד הנאצים, הייתה הרבה יותר מושכת ובעלת פוטנציאל של הצלחה מאשר מרד מתוך הגטו.

ב6 דילמה אחת של היודנראט האם לתמוך במרד לפני הפתרון הסופי ודילמה אחת אחרי תחילת הפתרון הסופי היו:

לפני תחילת הפתרון הסופי – היודנראט מנע את המרידות כי היה לו ברור שהנקמה הנאצית בתושבי הגטו תעלה פי כמה וכמה על ההישגים שיהיו למורדים בזמן המרד.

אחרי תחילת הפתרון הסופי – נהגו הנאצים להטעות ולמנוע מהיהודים להבין את מהות הפעולה שלהם. הם יצרו הפסקות בשילוחים שנטעו תקוות שווא בקרב היהודים שמא הסתיים הרצח של היהודים, שהנאצים רצחו את הכמות שרצו, וכו’.

דילמה נוספת של היודנראטים בזמן ביצוע הפתרון הסופי – האם לשתף את תושבי הגטו במיידע?

א7. שניים מהקשיים של מדינת ישראל באים לידי ביטוי במפה :

- מכל גבולותיה היבשתיים של המדינה הקטנה פולשים צבאות סדירים.
- ירושלים מבודדת ומצאת עמוק בתוך השטח הערבי כפי שנקבע בהחלטת האו”ם.

7. שני הישגים של מדינת ישראל בסיום המלחמה היו :

הישגים צבאיים – צה"ל הצליח להדוף את מרבית הכוחות הזרים שפלשו לתחומי א"י כבש שטחים ושחרר ישובים יהודים שנכבשו.

קביעת גבולות – קווי המלחמה הפכו לקווי הגבול של מדינת ישראל. ע"פ העיקרון של זהו המצב בשטח. כך נותרו הנגב וירושלים המערבית בידי מדינת ישראל.

שיחות שביתת הנשק – הנצחנות של צה"ל הבהירו לערבים כי אינם יכולים להמשיך ולהילחם. כך קרה שככל שהמדינה הערבית נלחצה יותר בן המצב הצבאי שהתהפך לרעתה, כן הייתה להוטה יותר להגיע להסכם שביתת נשק.

מדינת ישראל החליטה לסיים את הלחימה כי :

ממשלת ישראל ראתה קדימות עליונה בהשקעת מירב המשאבים בקליטת העלייה הגדולה והקמה וביסוס המדינה.

8. הנהגת היישוב שינתה את מדיניותה כלפי בריטניה בגלל שבריטניה דבקה בספר הלבן של מקדונלד משנת 1939 ולא אפשרה לניצולי השואה לעלות לארץ.

דוגמא המבטאת את שינוי המדיניות של הנהגת היישוב היהודי כלפי בריטניה הייתה –

הקמת תנועת המרי העברי. וכן על פי ניסוח השאלה, כל פעולה שבוצעה על ידי תנועת המרי.

8. המחלוקת בין ההגנה לבין האצ"ל והלח"י הייתה על סגנון המאבק. הנהלת הסוכנות, שהייתה הארגון החוקי המייצג של היישוב היהודי בא"י, החליטה כי עליה להתרכז ב"מאבק הצמוד". ארגוני ה"אצ"ל וה"לח"י, לא קיבלו על עצמם את מרות המוסדות הלאומיים ועל כן נחשבו ל"פורשים". אלו המשיכו, לאחר פירוק תנועת המרי, ב"מאבק הרצוף" שמשמעותו: פגיעה מתמשכת במוסדות שלטון המנדט הבריטי בארץ ישראל ונציגיו.

מוסדות ההנהגה הנבחרת ותנועת הפועלים האמינו כי הקמת מדינה יהודית בא"י תובטח רק אם יתקיימו הגורמים הבאים:

* פעולה מתואמת בא"י ובזירה הבינ"ל בהנחיית המוסדות הנבחרים.

* הקמת מדינה יהודית מותנית בהמשך מפעל העלייה וההתיישבות.

* המאבק הרצוף פוגע באופי המוסרי של המאבק להקמת המדינה וצמצום היקף התמיכה של דעת הקהל העולמית במפעל הציוני.

* הסלמת הפעילות נגד הבריטים תביא לעימות ישיר עמה ותסכן את המפעל הציוני.

הלח"י והאצ"ל דגלו "המאבק הרצוף" – עיקרון שמשמעו המשך המאבק בבריטים בכל הדרכים, עד אשר יעזבו את הארץ. דרכי המאבק היו: העפלה, התיישבות, מאבק מזויין יזום.

9א . השפעת המלחמה הקרה על עמדת ארה"ב ובריה"מ בדיון באו"ם בשאלת ארץ ישראל

עמדת ארצות-הברית – עמדת מחלקת המדינה היתה נחרצת. אין לקבל תכנית מדינית שעלולה לפגוע באינטרסים האסטרטגיים של מדינות המערב (ארצות-הברית ובריטניה). משרד החוץ ביקש לשמר את השליטה במזרח התיכון באמצעות המשך התמיכה של העולם הערבי. ההערכה היתה כי אובדן התמיכה של העולם הערבי בבריטניה, עלול להביא לדריסת רגל של ברית-המועצות באזור. הנשיא טרומן דחה טיעון זה וסבר כי תמיכה במדינה היהודית תשרת את האינטרסים של המערב בבלימת נסיונות השתלטות של ברית-המועצות. בשנים אלו, הנהיג הנשיא טרומן אסטרטגיה חדשה של בלימת שאיפותיה של ברית-המועצות, אשר רצתה להגביר את השפעתה האידיאולוגית על אזורים שונים בעולם ובכללם המזרח התיכון. התמיכה האמריקאית בהקמת המדינה היהודית, היתה ביטוי למדיניות הבלימה של ארצות-הברית, כלפי מזימותיה של ברית-המועצות, אשר רצתה ליצור דריסת רגל במזרח התיכון באמצעות תמיכה במדינה היהודית.

עמדת ברית-המועצות – תמיכה בחלוקת ארץ-ישראל. בנאומו המפורסם, תאר גרומיקו את סבלם של יהודי אירופה בשואה ותמך בשאיפתם להקים מדינה יהודית. הרקע לכך היה: המלחמה הקרה. המלחמה הקרה עיצבה את מדיניות שתי המעצמות. ברית-המועצות ביקשה להגביר את אזורי השפעתה באזור המזרח התיכון וליצור דריסת רגל באזור האסטרטגי, אשר היה משופע במקורות אנרגיה (נפט). בנוסף, שאפה ברית-המועצות לסלק את בריטניה מהמזרח התיכון, על מנת להחליש את מדינות המערב. הממשל הסובייטי העריך כי תמיכה במדינה יהודית, תאפשר להפוך את ארץ-ישראל לקומוניסטית וזאת בשל הרקע הסוציאליסטי של הנהגת הישוב היהודי בארץ: מרבית העולים הגיעו מרוסיה, המפלגות המרכזיות היו סוציאליסטיות (מפא"י ומפלגת העבודה) וכן פעלה בארץ מפלגה קומוניסטית.

עיקרי החלטתה שהתקבלה באו"ם בכ"ט בנובמבר 1947 – תוצאות ההצבעה היו: 33 מדינות בעד, 13 מדינות נגד, ו-10 מדינות נמנעות, ביניהן בריטניה.

הסוכנות היהודית הפעילה את כל השפעתה בניו יורק ובוושינגטון בכדי לגייס תומכים בהצבעה לטובת ישראל (עדיין לא מדינה) במסגרת המאבק הדיפלומטי גויס הד"ר חיים וייצמן שבזכות המוניטין שלו הצליח להיכנס לפגישות שנציגים אחרים לא יכלו, כנמו למשל עם נשיא ארצות הברית. בנוסף אליו פעל מי שלימים הפך להיות שר החוץ של מדינת ישראל, אוברי (אבא) אבן שגייסו את נכבדי היהודים בארה"ב שיסייעו להפעלת לחץ על הממשל האמריקאי שיצביעו ויגרמו למדינות שנמצאות תחת השפעתם להצביע בעד החלוקה והקמת מדינת ישראל. מאמץ דיפלומטי לא מבוטל כוון גם כלפי בריה"מ ומדינות מזרח אירופה כאשר שליחים של המפלגה הקומוניסטית וכן אישים בעלי נטייה קומוניסטית המשוויכים פוליטית למפלגות אחרות לא שקטו ועשו את כל שביכולתם בכדי לגרום להצבעה חיובית.

9ב. עיקרי התוכן של החלטת האו"ם –

עד 1 במאי 1948 יסתיים המנדט הבריטי בארץ ועד ה-1 אוגוסט 1948 יפנו הכוחות הבריטים מארץ-ישראל.
עד 1 באוקטובר 1948 יקומו בארץ-ישראל שתי מדינות עצמאיות – שתי המדינות יצורפו כחברות באו"ם, עד אז יקומו שתי ממשלות זמניות.

ירושלים וסביבותיה יהיו בשלטון בינלאומי.

שיתוף פעולה מדיני/כלכלי בין המדינות.

על-פי מפת החלוקה, לא תכלול המדינה היהודית את הגליל המערבי והמרכזי, ירושלים ואזור צפון מערב הנגב.

תגובת היישוב היהודי להחלטת האו"ם הייתה –

היהודים קיבלו את ההצעה בסיפוק רב: הייתה זו גולת הכותרת של המאבק שניהל היישוב מתום המלחמה להשגת עצמאותו. העם היהודי קיבל לגיטימציה בינלאומית רשמית לשאיפותיו הלאומיות ונערך לקראת העלאת עקורי השואה ויהודי שאר העולם. המדינה היהודית העתידית כללה את הנגב, שהיווה נכס אסטרטגי שבו תוכנן ליישב את מיליוני העולים העתידיים ולפתחו בפן הכלכלי. כמו כן כללה המדינה היהודית מוצא לשני ימים (התיכון וסוף) ושליטה על מרבית מקורות המים בצפון, לרבות הכינרת. יחד עם זאת, התכנית כללה בתוכה חסרונות כגון אי הענקת ריבונות יהודית בירושלים תוך הפיכתה של זו לבינלאומית, וסכנה לניתוק שני חלקיה של המדינה היהודית על-ידי הצד הערבי במקרה של עימות עתידי.

10א. השפעת מלחמת העצמאות על היחסים בין היהודים ובין המוסלמים בארצות האסלאם הגבירה את המתח בין האוכלוסייה המקומית ליהודי מרוקו. הסולידריות אותה חשו המרוקאים המוסלמים כלפי הפלשתינאים המוסלמים הציבה את האוכלוסייה היהודית כאוכלוסיית אויב בהיבט גלובלי וכאחראית מבחינה שלוחית לפגיעות של יהודי ארץ ישראל אל הפלשתינאים. העצמה זו של הסכסוך באה על רקע ייצוא הסכסוך מארץ ישראל בתקופת המרד הערבי כך שמבחינה כרונולוגית האוכלוסייה המוסלמית המרוקאית כבר עברה גל של הסתה אנטי יהודית. למרות שבית המלוכה המרוקאי לא ראה ביהודי מרוקו נטע זר ועמדתו הרשמית הייתה ידועה לעם, הצליחו מסיתים לאומניים קיצוניים לעורר פגיעות ופוגרומים ביהודי מרוקו. המלך שהיה מחויב לערכי האסלאם לא יכול היה להרשות לעצמו בנסיבות מסוימות לצאת להגנת היהודים במלוא כוחו.

הקטע מבטא את חדירת הסכסוך מארץ ישראל למרוקו וניסיונותיו של מלך מרוקו להגביל את השפעת ההסתה. המלך מגביל את חומרת הסכסוך בכך שלמעשה המאבק מתנהל על השליטה בירושלים ולא מדובר בסכסוך גלובלי שמתרחש אומנם בארץ ישראל אך הוא מקיף את כל ארצות המוסלמים והקהילות היהודיות החיות בהם. המלך מבליט את ההיסטוריה בת מאות השנים של מגורים משותפים של יהודים ומרוקאים באחוה ובשלום. המלך יוצא בקריאה ברורה וחד משמעית לאזרחי מרוקו לשמור ולהגן על אזרחי מרוקו בני הדת היהודית.

10ב. שני הגורמים שהשפיעו על הסכסוך בין יהודי מרוקו למוסלמי מרוקו הם:

- ייצוא הסכסוך על ידי חאגי אמין אל חוסייני בתקופת המרד הערבי כאשר קרא ללמוסלמי העולם הערבי להתגייס לעזרתם ערביי ארץ ישראל הנלחמים ביהודים שמתכננים להשתלט על אל-אקצא.
- עליית היטלר לשלטון והפצת התעמולה הנאצית מצאה אוזן קשבת בקרב מוסלמים שמצתאו סיבה נוספת לשנאת היהודים.
- בתקופת מלמת העולם השנייה וכניעת צרפת שלטו הגרמנים בצפון אפריקה וייבאו לשם את האנטישמיות הנאצית.

11א. השיקולים של מדינת ישראל בקליטת העלייה היו :

- דאגה לצרכים הבסיסיים של העולים כמו: מציאת שיכון מתאים – דיור קבע/ארעי, מציאת תעסוקה לעולים, חינוך ותרבות – ביעור "הבערות" "הנחלת הלשון".
- ההשתלבות במערכת החינוך – כיצד? פיתוח סמלי זהות והזדהות קולקטיבים. פתרון בעיות של סעד ובריאות.
- עיצוב חיי העולים בהתאם לערכים החברתיים של המדינה הצעירה. לפי האידיאולוגיה הציונית (שלילת הגולה, "יצירת אדם חדש" – הערך של עבודה בחקלאות).
- צרכי בניית המדינה הצעירה, קליטה בהתאם ליעדים האסטרטגיים והכלכליים של מדינת ישראל (פיזור אוכלוסייה, ישובי שרשרת ביטחון).
- קליטה שנבעה ממדיניות "כור ההיתוך" שדרשה התנתקות העולים ממורשת ארצות המוצא.

11ב. קשיי הקליטה שהיו לעולים עקב מדיניות הקליטה שנקטה מדינת ישראל היו :

הדיור – החל מ-1950 קמו ברחבי הארץ "מחנות עולים" זמניים שנקראו "מעברות". הן קמו בערים הגדולות (בירושלים הייתה מעברה בשכנת תלפיות, ובעיר גנים) ובישובים כפריים. המעברות יועדו לכלל העולים אך בפועל מרבית המתגוררים בהן היו לרוב עולים יוצאי ארצות האיסלאם. העולים יוצאי אירופה שהו במעברות זמן קצר, והם התפנו מהן הודות לסיוע של ארגונים יוצאי ארצות מוצאם וסיוע של בני משפחה ותיקים שחיו בארץ (כדאי לראות את הסרט "הקיץ של אביה" ו/או גם את הסרט "סאלח שבת", שני הסרטים מתארים את התקופה הזאת ואת החיים במעברות). ב-1952 החל תהליך הדרגתי של חיסול המעברות, עם התקדמות בניית מגורי הקבע בערים הקיימות ובניית עיירות הפיתוח. החיסול הסופי של המעברות היה ב-1963.

השתלבות חברתית - מבחינות מסוימות שינו העולים מארצות האיסלאם את פניה ואופייה של החברה הישראלית. עולי ארצות האיסלאם הגיעו במספרים גדולים מאוד (יותר מ-600 עולים עד שנות ה-60) ובכך שינו את המבנה העדתי של החברה הישראלית. לפני העליות ההמוניות, רובה של החברה הישראלית הייתה בעלת פולקלור וסימנים תרבותיים "אשכנזים". עולי ארצות האיסלאם הביאו עימם תרבות ופולקלור שונים – "מזרחיים".

התרבות והפולקלור של המזרחיים (כמו גם חוסר השכלתם של רבים מהם), נתפסו בעיני חלק מהישראלים הותיקים כאיום על אופי החברה הישראלית, חששם היה שהעולים המזרחיים (כך כונו עולי ארצות האיסלאם), יהפכו את החברה הישראלית לנחשלת ולבורה. בקרב חלק מיוצאי אירופה רווחו דעות שליליות וסטריאוטיפים אודות יהודי ארצות האיסלאם. דעות אלו היו גם נחלת חלק ממנהיגי הישוב. דבר זה פגע ביהודים "המזרחיים" והגביר את תחושות הזעם והתסכול שלהם (זכרו, שרובם התגוררו בתקופה זו בשכונות עוני, מעברות ועיירות פיתוח)

תפיסה זו הביאה לנידוי חברתי ותרבותי של עולי ארצות האיסלאם. הממסד כמעט ולא תמך במחקרים ובהתארגנויות שעסקו בתרבות יהדות האיסלאם. כאמור, תרבות עולי ארצות האיסלאם נתפסה כנחותה, ויותר מכך, נתפסה כמאיימת על אופי התרבות והחברה הישראלית, כפי שראו אותה ראשי הישוב הותיקים. כדי להתמודד עם האיום הזה ולשמור על האופי "הישראלי" של החברה (שהיה קרוב יותר לתרבות המערב),

נדרשו עולי ארצות האיסלאם לנטוש את תרבותם הישנה ולאמץ את התרבות הישראלית. התפיסה של נטישת תרבות העבר ואימוץ תרבות חדשה נקראת "תפיסת כור ההיתוך".

12א . הגורמים והנסיבות לפרוץ מלחמת יום הכיפורים הן :

- א. נקמה מצרית- סורית ורצון להשבת שטחים : רצונן של סוריה ומצרים להשיב לעצמן את השטחים שאבדו להן במלחמות הקודמות, ואת כבודן שנפגע במלחמת ששת הימים. שתי המדינות ביקשו לנקום בישראל על ההשפלה שחוו במלחמת ששת הימים. ברה"מ עודדה את מדינות ערב לתקוף את ישראל
- ב. נסיון לשבור את הקיפאון המדיני : מצרים- אנואר סאדאת, נשיא מצרים, ראה בפתיחת המלחמה מהלך בדרך למי"ומ מדיני לנסיגת ישראל מסיני. בשנים שלפני המלחמה נעשו מספר ניסיונות למו"מ מדיני בעיקר בין מצרים לישראל בדבר נסיגה של ישראל מתעלת סואץ, אולם הניסיונות לא עלו יפה. כך למשל התנגדה גולדה מאיר, ראש ממשלת ישראל, לכל נסיגה מקו התעלה וסרבה לנהול מו"מ עם אנואר סאדאת.

12ב. השפעת המלחמה על החברה והכלכלה בישראל ועל מדינות ערב :

א. בתחום החברתי (השפעה על החברה הישראלית):

1. הופעת תנועות מחאה, אשר אנשיהן היו קצינים וחיילים שחזרו מן המלחמה. המוכר ביותר סרן מוטי אשכנזי אשר במלחמה מלא תפקיד של מפקד מעוז "בודפשט" בצפון התעלה, המעוז היחיד שלא נפל בידי המצרים. תנועות המחאה קיימו הפגנות וקראו להתפטרות הממשלה ואישי מפתח בה.
2. תחושות קשות של אבל ושכול- מסק ההרוגים היה גדול מאד (2800 חיילים) והחברה הישראלית התאבלה על בניה שנפלו. הטיפול בנושא השבויים והנעדרים הביא לתחושות של חוסר אונים בחברה הישראלית. נושאים כאובים אלו הפכו למרכזיים בציבור הישראלי. הוקם מרכז מיוחד לאיתור שבויים ונעדרים ונעשו מאמצים רבים בשנים הבאות להתחקות על גורלם של הנעדרים.

בתחום הכלכלי

1. המלחמה עלתה לישראל סכום של שנת תל"ג (תוצר לאומי גולמי) והחוב החיצוני של ישראל הגיע לממדים כאלה שהיא נזקקה למיליארדי דולרים של סיוע כלכלי אמריקני מדי שנה. עקב המחיר

הכבוד של המלחמה בנשק והנוק הכלכלי הכבד - גברה תלותה של ישראל בסיוע צבאי, כלכלי ודיפלומטי מצד ארה"ב.

השפעת המלחמה על מדינות ערב –

מלמת יום כיפור נחשבת כניצחון מצרי גדול על מדינת ישראל. המלחמה שיקמה את הכבוד הלאומי המצרי הן בתוך החברה המצרית והן מול כל העולם הערבי. מצרים חוגגת ומציינת את ניצחונה הגדול בחג לאומי בשם "חג השישי באוקטובר". מלחמה סללה את הדרך לביקורו של הנשיא סאדאת בישראל (1977). שני הצדדים גילו נכונות להיכנס למו"מ על שלום ונכונות זו הביאה לביקורו ההיסטורי של הנשיא סאדאת בישראל בנובמבר 1977, לשיחות שלום וחתמת הסכם השלום בין ישראל למצרים